

ԱՐԱՐԱՏ ԱՂԱՍՅԱՆ. ՎԱՍՏԱԿԱՇԱՏ ԱՐՎԵՍՏԱԲԱՆՆ ՈՒ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՀՄՈՒՏ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԻՉԸ

Լրացավ ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի տնօրեն և գիտական խորհրդի նախագահ, սփյուռքահայ արվեստի և միջազգային կապերի բաժնի վարիչ, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, ՀՀ պետական մրցանակի դափնեկիր, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Արարատ Աղասյանի ծննդյան 60-ամյա հոբելյանը:

Ա.Աղասյանը ծնվել է 1956-ի օգոստոսի 11-ին, ՀԽՍՀ Սիսիան քաղաքում, ԽՍՀՄ Պետական բանկի հայկական գրասենյակի կառավարիչ, ՀԽՍՀ պետական ագրոարդյունաբերական կոմիտեի նախագահի առաջին տեղակալ, ՀԽՍՀ մինիստր, ՀԽՍՀ վաստակավոր տնտեսագետ, տնտեսագիտության թեկնածու Վլադիմիր Աղասյանի և մանկավարժ, անգլերեն լեզվի ուսուցչուհի Մարգարիտա Ասոյանի ընտանիքում: 1960-ին Ա.Աղասյանը ծնողների հետ տեղափոխվում է Երևան:

1973-ին ավարտելով Երևանի № 122 միջնակարգ դպրոցը՝ Ա.Աղասյանն ընդունվում է Մոսկվայի Մ.Լոմոնոսովի անվան պետական համալսարանի պատմության ֆակուլտետի արվեստաբանական բաժինը, որն ավարտում է 1978-ին՝ ստանալով «արվեստի պատմաբանի» որակավորում:

1978-ի օգոստոսի 1-ից երիտասարդ արվեստաբանն աշխատանքի է անցնում ՀԽՍՀ ԳԱ Արվեստի ինստիտուտի կերպարվեստի բաժնում որպես կրտսեր գիտաշխատող: Այդ օրվանից հարազատ ինստիտուտի հետ է անխզելիորեն կապվում Ա.Աղասյանի գիտաստեղծագործական ու գիտակազմակերպական հետագա ողջ գործունեությունը: Շուտով նա ընտրվում է ինստիտուտի երիտասարդ գիտաշխատողների գիտխորհրդի նախագահ, իսկ 1981-ին արդեն գիտական խորհրդի անդամ էր:

1991թ. հունիսի 1-ին Ա.Աղասյանը նշանակվում է ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի գիտքարտուղար և գիտական խորհրդի քարտուղար:

2003-ի գարնանը ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի կողմից Ա.Աղասյանն առաջադրվում և հունիսի 6-ին ՀՀ ԳԱԱ Նախագահության կողմից միաձայն հաստատվում է ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի տնօրեն, իսկ 2008-ին և 2013-ին վերընտրվում նույն պաշտոնում: 2003-ից ի վեր Ա.Աղասյանն ինստիտուտի գիտական խորհրդի նախագահն է: 2005-ին Ա.Աղասյանը որակավորվել է որպես առաջատար գիտաշխատող, իսկ 2010-ին՝ գլխավոր գիտաշխատող:

1995-ի օգոստոսի 8-ին, երբ ինստիտուտում ստեղծվեց հանրապետությունում միակ՝ արվեստագիտության բնագավառի գիտական աստիճանաշնորհման 016 մասնագիտական խորհուրդը, Ա.Աղասյանը կանգնած էր նրա ակունքներում. նա

խորհրդի առաջին գիտքարտուղարն էր, այնուհետև՝ միակ գիտությունների թեկնածու անդամը, 2009-ից՝ նախագահի տեղակալը:

Իսկ մինչ այդ՝ 1989-ին, իր հարազատ Alma mater-ում՝ Մոսկվայի Մ.Լոմոնոսովի անվան պետական համալսարանում, Ա.Աղասյանը պաշտպանում է դիսերտացիա՝ «Մարտիրոս Սարյանի ստեղծագործական մեթոդի ձևավորումը» թեմայով և ստանում արվեստագիտության թեկնածուի գիտական աստիճան: Նրա գիտական ղեկավարն էր ռուս ականավոր արվեստաբան, ակադեմիկոս Դմիտրի Սարաբյանովը: 1992-ին հրատարակվում է Ա.Աղասյանի անդրանիկ՝ “Мартирос Сарьян. Раннее творчество” մենագրությունը¹, որը հետաքրքրություն առաջացրեց ինչպես Հայաստանում, այնպես էլ նրա սահմաններից դուրս: Երիտասարդ հետազոտողի վստահ մոտքը սարյանագիտություն ու հետագա բեղմնավոր գործունեությունը պատահական չէր. դեռևս 1980-ին հրատարակվել էր Մարտիրոս Սարյանի կյանքի և ստեղծագործության տարեգրությունը, որի համահեղինակներից մեկը հենց 24-ամյա Ա.Աղասյանն էր²:

2007-ի մարտին Երևանում Ա.Աղասյանը պաշտպանում է ատենախոսություն «Հայ կերպարվեստի զարգացման ուղիները XIX-XX դարերում» թեմայով և ստանում արվեստագիտության դոկտորի գիտական աստիճան: Նույն թվականի նոյեմբերին Ա.Աղասյանին շնորհվում է «Արվեստագիտություն» մասնագիտությամբ պրոֆեսորի գիտական կոչում:

2009-ին Ա.Աղասյանն ընտրվում է Սանկտ Պետերբուրգի՝ Պետրոս Մեծի անունը կրող Գիտությունների և արվեստների ակադեմիայի թղթակից անդամ: Նա Հունանիզմի պրոբլեմների ակադեմիայի նախագահության անդամ է (2007-ից), Փիլիսոփայության միջազգային ակադեմիայի թղթակից անդամ (2011):

2014-ի դեկտեմբերին Ա.Աղասյանն ընտրվում է ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ՝ արվեստագիտության գծով:

Արվեստաբանական կրթության մոսկովյան փայլուն դպրոց անցած Ա.Աղասյանը նոր և նորագույն շրջանների հայ կերպարվեստի պատմության լավագույն գիտականներից է, ում գիտական նախասիրությունների հիմնական ոլորտը XIX-XX դարերի հայ կերպարվեստի ու գեղարվեստական մտքի պատմությունն է: Նա հեղինակ է 11 գրքերի ու մենագրությունների, շուրջ 150 գիտական և գիտահանրամատչելի հոդվածների, որոնք լույս են տեսել Հայաստանի, Ռուսաստանի Դաշնության, Վրաստանի, ԱՄՆ, ԳՖՀ, Հունգարիայի, Լիբանանի, Լեհաստանի գիտական ժողովածուներում, կերպարվեստին նվիրված հանրագիտարաններում և պարբերականներում: Ձեկուցումներով հանդես է եկել

¹ Տե՛ս **Агасян А.** Мартирос Сарьян. Раннее творчество. Ереван, Издательство АН Армении, 1992, 210 с.:

² Տե՛ս **Ղազարյան Մ., Աղասյան Ա.**, Մարտիրոս Սարյան: Կյանքի և ստեղծագործության տարեգրություն, Երևան, Հայաստանի պետական պատկերասրահ, 1980, 317 էջ:

միջազգային, միութենական և հանրապետական բազմաթիվ գիտաժողովներում: Գիտնականի աշխատություններն առանձնանում են մասնագիտական բարձր մակարդակով և փաստական նյութի լայն ընդգրկումով:

Ա.Աղասյանն առաջինն է, ով ուսումնասիրել և հայերեն լեզվով շարադրել է նոր և նորագույն շրջանների հայ կերպարվեստի պատմությունը:

Իր գիտական ուսումնասիրություններում նա մեծ կարևորություն է տալիս հարևան երկրների, ինչպես նաև Ռուսաստանի ու Եվրոպայի հետ XIX-XX դարերում հայ կերպարվեստի ունեցած առնչություններին և զուգահեռներին: Այդ հարցերի բազմակողմանի լուսաբանման շնորհիվ նա բացահայտել է ոչ միայն դրանց պատմական ձևավորման և զարգացման ընդհանուր օրինաչափությունները, այլև յուրաքանչյուրին բնորոշ տարբերությունները: Հատկապես ուշագրավ են հայ-ռուսական և հայ-ֆրանսիական գեղարվեստական կապերին նվիրված՝ Ա.Աղասյանի գիտական հրապարակումներն ու զեկուցումները:

Գաղտնիք չէ, որ հայրենական արվեստագիտության առջև ծառացած կարևոր ու հրատապ խնդիրներից է հայ ժողովրդի՝ այլ ժողովուրդների հետ ունեցած մշակութային առնչությունների ուսումնասիրությունը, ինչը գիտական կարևոր նշանակությունից զատ՝ ունի նաև քաղաքական ոչ պակաս կարևոր նշանակություն: Հայ ժողովրդի՝ այլ ժողովուրդների հետ ունեցած մշակութային առնչությունների ուսումնասիրության բնագավառում առավել մեծ հետաքրքրություն է ներկայացնում հայ-ռուսական մշակութային կապերի ուսումնասիրությունը: Հայ-ռուսական գեղարվեստական առնչությունները շարունակում են մնալ Ա.Աղասյանի գիտական հետաքրքրությունների կենտրոնում:

«Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության պայմանագրային (թեմատիկ) ֆինանսավորման մրցույթ – 2013»-ի արդյունքում ֆինանսավորման երաշխավորվեց Ա.Աղասյանի առաջադրած՝ «Հայ-ռուսական մշակութային առնչությունների պատմությունից. կերպարվեստ և երաժշտություն» թեման, որի ավարտին ՀՀ ԳԱԱ գիտահրատարակչական խորհրդի և ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատարակչությունը լույս ընծայեց Ա.Աղասյանի և տողերիս հեղինակի «Հայ-ռուսական գեղարվեստական առնչությունների պատմությունից. Սանկտ Պետերբուրգ (XIX դար–XX դարի սկիզբ)» աշխատությունը³: Գրքի առաջին՝ «Սանկտ

³ Տե՛ս Աղասյան Ա., Ասատրյան Ա., Հայ-ռուսական գեղարվեստական առնչությունների պատմությունից. Սանկտ Պետերբուրգ (XIX դար – XX դարի սկիզբ), Երևան, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատարակչություն, 2015, 208 էջ: Գրքի մասին տե՛ս Սանթրոյան Վ., Հայ-ռուսական գեղարվեստական առնչություններ. հրապարակի վրա է Արարատ Աղասյանի և Աննա Ասատրյանի նոր աշխատությունը // Հայաստանի Հանրապետություն, Երևան, 2016, 22 հունիսի:

Պետերբուրգում կրթված հայ արվեստագետները» վերտառությամբ պատմական ակնարկում Ա.Աղասյանը հանգամանորեն ներկայացրել է Ռուսաստանի հյուսիսային մայրաքաղաք Սանկտ Պետերբուրգում՝ Գեղարվեստի կայսերական ակադեմիայում և գեղարվեստական այլ կրթարաններում մասնագիտացած, այնտեղ ապրած և գործած հայ արվեստագետների ստեղծագործական դիմանկարները՝ գիտական շրջանառության մեջ դնելով մի շարք մոռացված կամ կիսամոռացված անուններ, անհայտ ստեղծագործություններ, կենսագրական նորահայտ փաստեր ու վկայություններ:

2015-ի տարեմուտին «Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության պայմանագրային (թեմատիկ) ֆինանսավորման մրցույթ – 2015»-ի արդյունքում ֆինանսավորման երաշխավորվեց Ա.Աղասյանի ղեկավարած՝ «Հայ արվեստագետների և երաժիշտների դերը Մոսկվայի մշակութային կյանքում. XIX դար – XX դարի առաջին երկու տասնամյակներ» վերնագրով գիտական նախագիծը:

Փոքր-ինչ շեղվելով արվեստաբանական թեմայից և շարունակելով «ռուսական» թեման՝ նշենք, որ վերջերս արվեստաբանը հաճելի անակնկալ մատուցեց: Քչերին է հայտնի, որ դեռևս դպրոցական տարիներից Ա.Աղասյանը բանաստեղծություններ է գրում հայերեն և ռուսերեն լեզուներով: 2013 թվականին նա ընթերցողի դատին հանձնեց իր «Ռուսական պոեզիայի գանձարանից» ժողովածուն, որտեղ ներառել է XIX–XX դարերի ռուսական պոեզիայի լավագույն նմուշներն ու դրանց սեփական թարգմանությունները, որոնք հետաքրքրեցին ընթերցողներին և դրական արձագանքներ գտան գրականագետների շրջանում: Գայանե Հարությունյանի կարծիքով՝ «переводы А.Агасяна являют собой ярчайший образец глубинного прочтения русской лирики, ее души, ее неповторимой метафоричности. Обладая тонким вкусом, изяществом слога, редкой способностью услышать не только слово, но и молчание поэзии, А.Агасян создал армянскую партитуру русской поэтической симфонии, сохранив ее интонации, архитектонику, образность мышления и присущее русской культуре мировосприятие»⁴:

Վերադառնալով Ա.Աղասյանի գիտական գործունեությանը՝ ասենք, որ նա նաև XIX դարի արևմտահայ կերպարվեստի պատմության առաջին հետազոտողներից է: Ծանրակշիռ է նրա ներդրումը սարյանագիտության և քոչարագիտության բնագավառներում, ինչպես նաև խորհրդային ու հետխորհրդային հայ կերպարվեստի, այդ ժամանակվա գեղարվեստական կյանքի ուսումնասիրման գործում:

Հայաստանում և սփյուռքում լայն արձագանք գտավ ՀՀ ԳԱԱ

⁴ Арутюнян Г. Г. Из сокровищницы русской поэзии в переводах Арапата Агасяна // Լրաբեր հասարակական գիտությունների, Երևան, 2013, հ. 3, էջ 324:

գիտահրատարակչական խորհրդի և ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշումներով պետական պատվերի շրջանակներում հրատարակված՝ գեղարվեստական, պատմամշակութային և փաստագրական մեծածավալ նյութ պարունակող «Հայ կերպարվեստի զարգացման ուղիները XIX-XX դարերում» հիմնարար ուսումնասիրությունը՝ արվեստաբանի երկարամյա հետազոտությունների ու պրպտումների արդյունքը⁵: Աշխատության մեջ առաջին անգամ հանգամանորեն լուսաբանվում է հայ կերպարվեստի պատմական ուղին՝ սկսած Ռուսաստանի կազմում 1801-1828թթ. Արևելյան Հայաստանի ընդգրկվելուց մինչև մեր օրերը: Երևանի, Մոսկվայի, Սանկտ Պետերբուրգի, Թբիլիսիի պետական և մասնավոր թանգարաններում ու արխիվներում պահվող ստեղծագործությունների, ցուցահանդեսային կատալոգների, ձեռագրերի ու վավերագրերի, հին ու նոր գեղարվեստական մամուլի, հայ արվեստագետների գրական ժառանգության համակողմանի ուսումնասիրման շնորհիվ Ա.Աղասյանը կատարել է փաստական բազմաթիվ ճշտումներ, զուգահեռներ անցկացրել XIX դարի կեսերի արևելահայ և արևմտահայ կերպարվեստի բնորոշ միտումների, գեղարվեստական համանման ու յուրահատուկ երևույթների միջև, լայնորեն ներկայացրել ու նորովի մեկնաբանել խորհրդահայ կերպարվեստը, ընդհանուր գծերով բնութագրել Հայաստանի Հանրապետության գեղարվեստական կյանքում 1991-ից հետո կատարված տեղաշարժերը, դրանց դրական ու բացասական հետևանքները⁶:

⁵ Տե՛ս **Աղասյան Ա.**, Հայ կերպարվեստի զարգացման ուղիները XIX-XX դարերում, Երևան, «Ոսկան Երևանցի», 2009, 292 էջ: Գրքի մասին տե՛ս **Մուրադ Հասրաթյան**, Արարատ Աղասյան, Հայ կերպարվեստի զարգացման ուղիները XIX-XX դարերում // Պատմաբանասիրական հանդես, Երևան, 2009, հ. 2-3, էջ 271-275: **Արթուր Ավագյան**, Արարատ Աղասյան, Հայ կերպարվեստի զարգացման ուղիները XIX-XX դարերում // Լրաբեր հասարակական գիտությունների, Երևան, 2009, հ. 2, էջ 259-262: Նոր աշխատություն // Կերպարվեստ, Երևան, 2009, հ.1-3, էջ 83: **Անուշ Տեր-Մինասյան**, Հայկական կերպարվեստին նվիրված կարևոր ուսումնասիրություն // ճարտարապետություն և շինարարություն, Երևան, 2009, հ. 4, էջ 32-33: **Վանիկ Սանթրյան**, «Հայ կերպարվեստի զարգացման ուղիները XIX-XX դարերում» // Հայաստանի Հանրապետություն, Երևան, 23 մայիսի 2009: **Մելանյա Բադալյան**, Արարատ Աղասյանի նոր աշխատությունը՝ «Հայ կերպարվեստի զարգացման ուղիները XIX-XX դարերում» // Ազգ, Երևան, 2009, մայիս: **Գայանե Մկրտչյան**, Հայ կերպարվեստի երկու դարը՝ մեկ գրքում // Ազատամտություն, Երևան, 28 մայիսի 2009: **Светлана Авакян**. Ценное издание // Комсомольская правда в Армении, Ереван, 26 июня – 2 июля 2009. **Марина Степанян**. Культурный феномен // Голос Армении, Ереван, 30 июня 2009. «Հայ կերպարվեստի զարգացման ուղիները XIX-XX դարերում ընթացքին» գիրքին շնորհահանդես // Հայրենիք, Վաթերթաուն (ԱՄՆ), 3 յուլիսի 2009: **Սովետ Ճիրանի**, Շատոնց սպասուած կարեւոր աշխատութիւն մը // Ազդակ, Պէյրութ, 7 սեպտեմբերի 2009: **Աննա Ասատրյան**, Ներկայացված է Հայաստանի պետական մրցանակի // Գիտություն, Երևան, 2009, հոկտեմբեր: **Աննա Ասատրյան**, Ներկայացված է Հայաստանի պետական մրցանակի՝ Արարատ Աղասյան. «Հայ կերպարվեստի զարգացման ուղիները XIX-XX դարերում» // Ազգ, Երևան, 27 նոյեմբերի 2009: **Յակով Խաչիկյան**, Ա.Աղասյանի «Հայ կերպարվեստի զարգացման ուղիները XIX-XX դարերում» գրքի մասին // Եսթետիկայի հարցեր: Հետազոտությունների ժողովածու: Գիրք 6, Երևան, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատարակչություն, 2012, էջ 37-38:

⁶ Գրքի շնորհանդեսը տեղի ունեցավ 2009թ. մայիսի 14-ին, Հայաստանի ազգային պատկերասրահի որմնանկարների դահլիճում և եզրափակվեց Արամ Խաչատրյանի անվան պետական լարային քառյակի (գեղարվեստական ղեկավար՝ միջազգային մրցույթների դափնեկիր, արվեստագիտության թեկնածու Վաչե Հովեյան) համերգով: Հընթաց շնորհանդեսի ելույթ ունեցան Երևանի քաղաքապետ Գագիկ Բեգլարյանը, ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքի

Աշխատությունը, որը «ազգային նոր և նորագույն կերպարվեստի ամբողջական պատմությունը հայերեն շարադրելու անդրանիկ փորձն է»⁷, էապես խորացնում է հայ կերպարվեստի մասին մեր պատկերացումները: Հեղինակը նյութը դիտարկել և լուսաբանել է տարբեր կողմերից, պատմամշակութային լայն համատեքստում, մոռացությունից հանել բազմաթիվ դեմքեր ու ստեղծագործություններ, բացահայտել և մատնանշել XIX-XX դարերում հայ կերպարվեստին առավել բնորոշ, ուրույն գծերը: Մեթոդաբանական ամուր հիմքերի վրա խարսխված աշխատությունն ունի համապարփակ բնույթ՝ ընդգրկելով կերպարվեստի հիմնական բոլոր տեսակները: Այն տալիս է մեր կերպարվեստի պատմության նոր և նորագույն փուլերի օբյեկտիվ պատկերը՝ բացահայտելով XIX-XX դարերի հայ նկարչության և քանդակագործության ազգային առանձնահատկությունները: Իսկ գիտական շրջանառության մեջ դրված հայերեն մասնագիտական մի շարք տերմինները և հասկացությունները հարստացնում են արվեստաբանության ասպարեզում գործածվող բառապաշարը: Ինչպես նկատել է ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Մուրադ Հասրաթյանը՝ «հատուկ պետք է նշել աշխատանքի վերջում տրված «Օգտագործված գրականության ցանկի» մասին: Ցանկը պարունակում է նոր և ժամանակակից հայ գեղարվեստական կյանքի վերաբերյալ արխիվային բոլոր նյութերը և հրատարակությունները, ընդհանուրը՝ 600-ից ավելի անուն: Սա հայ արվեստի պատմությանը վերաբերող նյութերի ամենաընդարձակ ցուցակն է, որն ունի գիտաճանաչողական կարևոր նշանակություն և նույնիսկ կարող է առանձին տպագրվել»⁸:

Ա.Աղասյանն է հեղինակել 2007-ին Մոսկվայում լույս տեսած՝ Նոնա Ստեփանյանի “Искусство Армении” մենագրության՝ հետխորհրդային Հայաստանի կերպարվեստին նվիրված գլուխը⁹:

Ծանրակշիռ է գիտնականի ներդրումը «Հայ արվեստի պատմություն»

ակադեմիկոս քարտուղար, ակադեմիկոս Վլադիմիր Բարխուդարյանը, Հայաստանի ազգային պատկերասրահի տնօրեն, պրոֆեսոր Փարավոն Սիրգոյանը, արվեստագիտության դոկտոր Լևոն Չուգասյանը, արվեստաբան Սարո Սարուխանյանը: Նրանց ելույթներում, ի շարս ուսումնասիրությանը տրված բարձր գնահատականների և հեղինակի կատարած աշխատանքի վերաբերյալ դրվատական խոսքերի՝ առաջարկվեց մենագրությունը ներկայացնել ՀՀ պետական մրցանակի՝ կերպարվեստի ոլորտում:

⁷ **Արթուր Ավագյան**, Արարատ Աղասյան, Հայ կերպարվեստի զարգացման ուղիները XIX-XX դարերում // Լրաբեր հասարակական գիտությունների, Երևան, 2009, հ. 2, էջ 262:

⁸ **Մուրադ Հասրաթյան**, Արարատ Աղասյան, Հայ կերպարվեստի զարգացման ուղիները XIX-XX դարերում // Պատմաբանասիրական հանդես, Երևան, 2009, հ. 2-3, էջ 274:

⁹ **Տե՛ս Ագասյան Ա.** Искусство Армении постсоветского периода // Заключительный раздел книги Нонны Степанян “Искусство Армении” (Москва, “Галарт”, 2007), сс. 270-278. **Գրքի մասին տե՛ս Մարինա Տեփանյան.** Верность исторической правде // Голос Армении, Ереван, 15 ноября 2007:

կուլեկտիվ հիմնարար աշխատության ստեղծման գործում, որի համար նա արժանացել է 2009 թվականի ՀՀ Պետական մրցանակին՝ կերպարվեստի ոլորտում¹⁰: Նա հեղինակել է XIX-XX դարերի հայ կերպարվեստի պատմությանը նվիրված ընդարձակ բաժինները: Ինչպես իրավացիորեն նկատել է արվեստագիտության թեկնածու Արթուր Ավագյանը՝ «առավել մանրամասն շարադրված է նոր և նորագույն կերպարվեստին վերաբերող բաժինը, որը կազմում է գրքի ուղիղ կեսը»¹¹:

ՀՀ սփյուռքի նախարարության և ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի համատեղ հիմնարկված «Ակնարկներ սփյուռքահայ կերպարվեստի պատմության» մատենաշարի անդրանիկ հատորը Ա.Աղասյանի «Քաջազի մշտավառ կանթեղը» աշխատությունն էր՝ նվիրված ամերիկահայ անվանի գեղանկարիչ Քաջազունի Քեչեճյանին¹²: Առաջին անգամ՝ փաստական նյութի լայն ընդգրկմամբ, հանգամանորեն ներկայացվում է արվեստագետի երկարատև, փորձություններով լի, բայց և նշանակալից իրադարձություններով, հիշարժան դեպքերով ու երջանիկ հանդիպումներով հագեցած կենսագրությունը: Հեղինակը Քաջազի արվեստը մատուցել է ժամանակագրական հերթագայությամբ՝ ըստ շրջանների, և լուսաբանել տարբեր կողմերից: Հատկապես կարևորվում են նրա կտավներում արտացոլված թեմատիկ և կերպարային բովանդակության, ազգային մտածողության, գունային սուր ընկալումների, տեխնիկական յուրահատուկ կատարման հետ կապված մի շարք

¹⁰ Տե՛ս Աղասյան Ա., Հակոբյան Հ., Հասրաթյան Ս., Ղազարյան Վ., Հայ արվեստի պատմություն, Երևան, «Զանգակ-97», 2009, 575 էջ: Գրքի մասին տե՛ս Արթուր Ավագյան, Արարատ Աղասյան, Հրավարդ Հակոբյան, Մուրադ Հասրաթյան, Վիգեն Ղազարյան, Հայ արվեստի պատմություն // Պատմաբանասիրական հանդես, Երևան, 2010, հ. 2, էջ 273-275: Կարին Գրիգորյան, «Հայ արվեստի պատմություն» // Հայաստանի Հանրապետություն, Երևան, 21 նոյեմբերի 2009: Գայանե Սկրտչյան, Արվեստի այս հիանալի, այս կարևոր գիրքը (Ժայռապատկերներից մինչև Արշիլ Գորկու արվեստը) // Ազատամտություն, Երևան, 21 նոյեմբերի 2009: **Карен Микаелян**. Фолиант что надо. Весомый и красивый // Новое время, Ереван, 24 ноября 2009. **Վահրամ Օրբելյան**, Մեր հայրենակիցներն արժանացել են Պետական մրցանակի // Սյունյաց երկիր, Կապան, 12 մարտի 2010: **Անուշ Տեր-Մինասյան**, Մրցանակ՝ ըստ արժանվույն // Ճարտարապետություն և շինարարություն, Երևան, 2010, հ. 3, էջ 57: **Մովսես Ծիրանի**, Հասցեագրուած է նաեւ... «Հայ արվեստի պատմութիւն» հատորի հրատարակման առիթով // Ազդակ, Պէյրուս, 3 մայիսի 2010:

¹¹ **Արթուր Ավագյան**, Արարատ Աղասյան, Հրավարդ Հակոբյան, Մուրադ Հասրաթյան, Վիգեն Ղազարյան, Հայ արվեստի պատմություն // Պատմաբանասիրական հանդես, Երևան, 2010, հ. 2, էջ 274:

¹² Տե՛ս Աղասյան Ա., Քաջազի մշտավառ կանթեղը (Ակնարկներ սփյուռքահայ կերպարվեստի պատմության), Երևան, «Տիգրան Մեծ», 2009, 128 էջ: Գրքի մասին տե՛ս **Արթուր Ավագյան**, Արարատ Աղասյան. «Քաջազի մշտավառ կանթեղը» // Լրաբեր հասարակական գիտությունների, Երևան, 2010, հ. 1-2, էջ 494-496: **Աննա Ասատրյան**, Արարատ Աղասյան. «Քաջազի մշտավառ կանթեղը» // Գիտություն, Երևան, 2009, հ. 11, նոյեմբեր: **Արմինե Մինասեան**, Քաջազի մշտավառ կանթեղը // Նոր կեանք, Գլենդեյլ (ԱՄՆ), 3 դեկտեմբերի 2009: **Aris G. Sevag**. Prof. Ararat Aghasyan's monograph "The Everlasting Lantern of Katchaz" presented to an appreciative public in Yerevan // Nor Gyank, Glendale, 3 Decembre 2009. **Aris G. Sevag**. Prof. Ararat Aghasyan's monograph "The Everlasting Lantern of Katchaz" presented in Yerevan // Massis Weekly, Los Angeles (USA), 5 Decembre 2009. **Aris G. Sevag**. Prof. Ararat Aghasyan's monograph "The Everlasting Lantern of Katchaz" presented to an appreciative public in Yerevan // Abaka, Montreal (Canada), 14 Decembre 2009. **Aris G. Sevag**. Prof. Ararat Aghasyan's monograph "The Everlasting Lantern of Katchaz" presented to an appreciative public in Yerevan // USA Armenian Life Magazine, Glendale (USA), Decembre 2009. **Արմինե Մինասեան**, Քաջազի մշտավառ կանթեղը // Ազգ, Երևան, 16 դեկտեմբերի 2009: **Արմինե Մինասեան**, Նոր գիրք. «Քաջազի մշտավառ կանթեղը» // Ալիք, Թեհրան, 26 դեկտեմբերի 2009: **Aris G. Sevag**. Book on Katchaz presented in Yerevan // The Armenian reporter, Burbank (USA) and Yerevan (Armenia), 5 February 2010:

խնդիրներ, որոնք դիտարկվում են նկարչի բնորոշ աշխատանքների օրինակներով, դրանց մանրախույզ քննությամբ¹³:

2012-ին ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ պետական պատվերի շրջանակներում «Ոսկան Երևանցի» հրատարակչատունը հրատարակեց Ա.Աղասյանի «Символизм и творчество Мартироса Сарьяна» մենագրությունը՝ նվիրված XX դարի հայ խոշորագույն նկարիչ Մարտիրոս Սարյանի ստեղծագործության վաղ՝ սիմվոլիստական շրջանին¹⁴: Սարյանի այդ շրջանի հիմնական ստեղծագործությունների մանրագինն ու բազմակողմանի ուսումնասիրության արդյունքում բացահայտվել են նրա արվեստի ձևաոճական և գաղափարական-կերպարային առավել բնորոշ առանձնահատկությունները: Վարպետի վաղ շրջանը դիտարկված է պատմամշակութային լայն ֆոնի վրա, իսկ նրա առանձին գործերը ներկայացվել են XIX դարավերջի և XX դարասկզբի ռուս և արևմտաեվրոպական նկարիչների աշխատանքների համադրությամբ:

Իսկ մեկ տարի անց՝ 2013-ին, ՀՀ պետական բյուջեից գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության թեմատիկ ֆինանսավորմամբ «Հայ քանդակագործության ձևավորումն ու զարգացման միտումները XX դարերում» թեմայի շրջանակներում ՀՀ գիտության պետական կոմիտեի ֆինանսական աջակցությամբ և ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ հայերեն և ռուսերեն լեզուներով հրատարակվեց Ա.Աղասյանի «Երվանդ Քոչարի տարածության մեջ» մենագրությունը, որտեղ ներկայացվել է XX դարի հայ ականավոր արվեստագետներից մեկի՝ քանդակագործ, գեղանկարիչ և գծանկարիչ Երվանդ Քոչարի (1899-1979) կյանքն ու արվեստը¹⁵:

Ուշադրության են արժանացել հայ երիտասարդ արվեստագետների, ինչպես

¹³ Գրքի շնորհանդեսը տեղի ունեցավ 2009-ի սեպտեմբերի 25-ին Երևանի Կամերային երաժշտության տանը: ՀՀ սփյուռքի նախարար Հրանուշ Հակոբյանը ողջունեց ՀՀ Արվեստի ինստիտուտի սփյուռքահայ արվեստի բաժնի ծնունդը, շնորհավորեց գրքի հեղինակին և ՀՀ սփյուռքի նախարարության Պատվոգիրը հանձնեց Քաջազի այրուն՝ Սաթենիկ Քեչեճյանին, որը մեծապես նպաստել էր գրքի հրատարակմանը: Ողջույնի խոսքեր ասացին արվեստաբան Շահեն Խաչատրյանը և լրագրող Էմանվել Մանուկյանը, ովքեր անձամբ ծանաչել են Քաջազին և վայելել նրա բարեկամությունը: Այնուհետև Հայաստանի պետական ակադեմիական երգչախումբը ԽՍՀՄ և ՀԽՍՀ ժողովրդական արտիստ, ԽՍՀՄ և ՀԽՍՀ Պետական մրցանակների դափնեկիր, ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի անդամ Հովհաննես Չեքիջյանի ղեկավարությամբ հանդես եկավ կոմիտասյան խմբերգերի կատարմամբ:

¹⁴ Գրքի մասին տե՛ս **Авакян А. В.** Арарат Агасян. Символизм и творчество Мартироса Сарьяна. Ереван, “Воскан Ереванци”, 2012 // Լրաբեր հասարակական գիտությունների, Երևան, 2012, հ. 1, էջ 343-347: **Ավագյան Ա.**, Արժեքավոր մենագրություն մեծ գեղանկարչի մասին // Գիտություն, Երևան, 2012, հ. 4, ապրիլ: **Փիլիպոսյան Հ.**, Արարատ Աղասյան. Սիմվոլիզմը և Մարտիրոս Սարյանի ստեղծագործությունը, Երևան, «Ոսկան Երևանցի» հրատարակչություն, 2012 // Պատմաբանասիրական հանդես, Երևան, 2012, հ. 3, էջ 220-225: **К. М. [Карине Мискарян]**. Мартирос Сарьян – свой среди французов // The Art Newspaper Russia, Москва, 2012, октябрь, с. 42:

¹⁵ Տե՛ս **Աղասյան Ա.**, Երվանդ Քոչարի տարածության մեջ, Երևան, «Ոսկան Երևանցի», 2013, 196 էջ: Գրքի մասին տե՛ս **Алис Нерсисян.** В пространстве Ерванда Кочара // Ճարտարապետություն և շինարարություն, Երևան, 2013, հ. 7, էջ 46-50:

նաև մեր խոշորագույն վարպետներից մեկի՝ Վարդգես Սուրենյանցի մասին պատմող Ա.Աղասյանի աշխատությունները¹⁶:

Բազմաձևապես արվեստաբանը շարադրել է «Հայոց պատմություն» քառահատորի՝ նոր և նորագույն շրջանների հայ կերպարվեստին վերաբերող բաժինները՝ երրորդ և չորրորդ հատորներում¹⁷:

Ա.Աղասյանի ուսումնասիրությունների վերաբերյալ տպագրվել են շուրջ 50 գրախոսականներ ինչպես Հայաստանում, այնպես էլ Ռուսաստանում, ԱՄՆ-ում, Կանադայում, Լիբանանում, Իրանում:

Նրա գիտական խմբագրությամբ հրատարակվել է 52 գիրք ու մենագրություն:

2011-ին պետական պատվերի շրջանակներում ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտը հրատարակեց ավստրիացի ականավոր արվեստաբան Յոզեֆ Ստրժիգովսկու «Հայերի ճարտարապետությունը և Եվրոպան» գերմաներեն գրքի ռուսերեն թարգմանության առաջին գրքի առաջին հատորը (պատասխանատու խմբագիրներ՝ Մ.Հասրաթյան և Ա.Աղասյան), որի աշխատանքներն ընթացել են Ա.Աղասյանի ընդհանուր հսկողությամբ:

Ա.Աղասյանի ծննդյան 60-ամյա հոբելյանը համընկավ ՀՀ անկախության 25-ամյա հոբելյանի հետ: Հայաստանի երրորդ հանրապետության ողջ ընթացքում մեր հոբելյարը եղել է ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի ղեկի մոտ՝ 1991-2003-ին՝ որպես գիտքարտուղար, իսկ հետո՝ որպես տնօրեն, ուն ջանքերով այսօր ինստիտուտը բռնել է վերելքի ուղին:

Բավական է նշել, որ Ա.Աղասյանի պաշտոնավարման 13 տարիների ընթացքում ինստիտուտում վերստեղծվել են թատրոնի (2004) և սփյուռքահայ արվեստի (2009, 2014-ից՝ սփյուռքահայ արվեստի և միջազգային կապերի) բաժինները: Նրա նախաձեռնությամբ 2004-ին վերստեղծվեց նաև ինստիտուտի երիտասարդ արվեստաբանների խորհուրդը (նախագահ՝ արվեստագիտության թեկնածու Մերի Կիրակոսյան) և ինստիտուտի պատմության մեջ առաջին անգամ կազմակերպվեցին արդեն ամենամյա դարձած՝ երիտասարդ արվեստաբանների գիտական նստաշրջանները, հիմնարկվեց «Հայ արվեստի հարցեր» մատենաշարը, պետական պատվերի շրջանակներում հրատարակվեցին «Հայ ավանդական երաժշտության» 13

¹⁶ Տե՛ս Աղասյան Ա., Հայաստանի երիտասարդ նկարիչները, Երևան, «Սովետական գրող», 1987, 168 էջ: Աղասյան Ա., Վարդգես Սուրենյանց (1860-1921), Երևան, Հայաստանի ազգային պատկերասրահ, 2010, 224 էջ:

¹⁷ Տե՛ս Աղասյան Ա., Կերպարվեստ // Հայոց պատմություն, հատոր III, Նոր ժամանակաշրջան (XVII դարի երկրորդ կես – 1918 թ.), Գիրք առաջին (XVII դարի երկրորդ կես - XIX դարի վերջ), Երևան, «Զանգակ-97», 2010, էջ 350-355, Գիրք երկրորդ (1901 - 1918 թթ.), Երևան, «Զանգակ-97», 2015, էջ 220-231: Աղասյան Ա., Կերպարվեստ // Հայոց պատմություն, հատոր IV, Գիրք առաջին, Նորագույն ժամանակաշրջան (1918-1945 թթ.), Երևան, «Զանգակ-97», 2010, էջ 689-697:

հատորները: 2014-ից ինստիտուտը հրատարակում է «Կանթեղ» գիտական պարբերականը:

Տիրող գիտաստեղծագործական բեղմնավոր մթնոլորտում այդ տարիներին պաշտպանվել է 6 դոկտորական և 25 թեկնածուական ատենախոսություն, հաջողությամբ է լուծվում գիտական անձնակազմի սերնդափոխության հարցը, գումարվել են բազմաթիվ գիտական նստաշրջաններ, այդ թվում՝ «Վեներտիկյան ընթերցումներ» միջազգային գիտաժողովը (2005), որի «կազմակերպման ու անցկացման համար» Ա.Աղասյանը պարգևատրվել է ՀՀ ԳԱԱ նախագահության «Պատվոգրով»:

Ինստիտուտը, որտեղ այսօր աշխատում է ՀՀ ԳԱԱ չորս թղթակից անդամ, գիտությունների 14 դոկտոր և 34 թեկնածու, ձեռք է բերել լայն ճանաչում, գնահատվել պետության կողմից. 2008-2015 թվականների ընթացքում գիտաշխատողներից տասներեքն արժանացել են ՀՀ պատվավոր կոչումների:

Ա.Աղասյանի պաշտոնավարման ընթացքում իր հիմնադրման կեսդարյա տարեդարձը բոլորեց ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտը, որի տարեգրության կարևոր էջերից դարձան ինստիտուտի հիմնադրման 50-ամյա հոբելյանին նվիրված միջոցառումների շարքը (2008) և «ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտ - 50» գրքի հրատարակումը՝ պետական պատվերի շրջանակներում¹⁸: Ինստիտուտի հոբելյանի առիթով գիտաշխատողներից շատերը պարգևատրվեցին ՀՀ ԳԱԱ Վաստակագրերով ու Պատվոգրերով, ՀՀ ԿԳՆ և Մշակույթի նախարարության ոսկե մեդալներով, Պատվոգրերով ու Շնորհակալագրերով:

2013 թվականին՝ ՀՀ Գիտությունների ազգային ակադեմիայի հիմնադրման 70-ամյա հոբելյանի կապակցությամբ, Արվեստի ինստիտուտի նախաձեռնությամբ ստեղծվեց ՀՀ ԳԱԱ հիմնը, որի հեղինակներն են կոմպոզիտոր Արամ Սաթյանը և բանաստեղծ Կարո Վարդանյանը:

Ա.Աղասյանի ջանքերով նկատելիորեն աշխուժացել է միջազգային համագործակցությունը՝ սերտ կապեր են հաստատվել ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի և ճարտարապետության ու շինարարական գիտությունների ռուսաստանյան ակադեմիայի ճարտարապետության և քաղաքաշինության տեսության ու պատմության գիտահետազոտական ինստիտուտի, ինչպես նաև Ռուսաստանի Դաշնության մշակույթի նախարարության Արվեստագիտության պետական ինստիտուտի հետ:

2008-ից ինստիտուտում իրենց հետբուհական ասպիրանտական կրթությունն

¹⁸ Տե՛ս Ասատրյան Ա., ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտ - 50 (պատասխանատու խմբագիր՝ Ա.Վ.Աղասյան), Երևան, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատարակչություն, 2010, 395 էջ:

են շարունակում Իրանի Իսլամական Հանրապետության քաղաքացիները, որոնք ավարտելով ասպիրանտուրան՝ հաջողությամբ պաշտպանում են իրենց թեկնածուական ատենախոսությունները, ստանալով արվեստագիտության կամ ճարտարապետության թեկնածուի գիտական աստիճան: Ավելին՝ Արվեստի ինստիտուտի 016 մասնագիտական խորհրդում են իրենց թեկնածուական ատենախոսությունները պաշտպանում Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի, Երևանի գեղարվեստի պետական ակադեմիայի և Երևանի պետական համալսարանի իրանցի ասպիրանտները: Այդ տեսակետից Արվեստի ինստիտուտը դարձել է տարածաշրջանային կենտրոն:

Ա.Աղասյանի նախաձեռնությամբ վերականգնվեց ՀՀ ԳԱԱ Թորոս Թորամանյանի անվան մրցանակը, որն արդեն շնորհվել է երկու անգամ՝ ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Մուրադ Հասրաթյանին և ճարտարապետության դոկտոր Գառնիկ Շախկյանին (2011), ինչպես նաև ՀՀ ԳԱԱ արտասահմանյան անդամ Արմեն Ղազարյանին (2015):

Ա.Աղասյանի գիտական ու գիտակազմակերպական բեղմնավոր աշխատանքը հաջողությամբ զուգակցվում է մանկավարժական և հասարակական ակտիվ գործունեության հետ: Պրոֆեսորը տարիներ շարունակ դասավանդել է Երևանի պետական համալսարանում և Երևանի գեղարվեստի պետական ակադեմիայում՝ սեփական փորձն ու գիտելիքները փոխանցելով ապագա արվեստաբաններին: Այսօր նա Երևանի գեղարվեստի պետական ակադեմիայի մագիստրատուրայում վարում է «Արևմտահայ և սփյուռքահայ կերպարվեստի պատմություն» դասընթացը: Բազմիցս ղեկավարել է արվեստաբանության գծով պետական քննությունների և ավարտական աշխատանքների հանձնաժողովները Երևանի պետական համալսարանում, Երևանի գեղարվեստի պետական ակադեմիայում, Խ.Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանում:

2008-ից ի վեր Ա.Աղասյանը «Կերպարվեստ, դեկորատիվ և կիրառական արվեստ, դիզայն» մասնագիտությամբ թեկնածուական որակավորման քննական հանձնաժողովի նախագահն է:

Նշանակալի է Ա.Աղասյանի ներդրումը երիտասարդ կադրերի պատրաստման գործում: Նրա գիտական ղեկավարությամբ պաշտպանվել է թեկնածուական տասներեք ատենախոսություն: Ակնհայտ է, որ նա գիտական դպրոցի հիմնադիր է. նրա սաներն այսօր ևս, հետևելով իրենց ուսուցչի օրինակին, շարունակում են իրենց նպաստը բերել հայրենական կերպարվեստի ուսումնասիրության գործում: Ի դեպ՝ սփյուռքահայ արվեստագիտության առաջին ու դեռևս միակ թեկնածուն՝ Մովսես Հերկեյանը, ով ապրում ու ստեղծագործում է Լիբանանում, իր «Ամերիկահայ կերպարվեստ» թեմայով թեկնածուական ատենախոսությունը կատարել և

պաշտպանել է ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտում՝ հենց Ա.Աղասյանի գիտական ղեկավարությամբ: Վերջինիս ասպիրանտների թվում են նաև Իրանի Իսլամական Հանրապետության քաղաքացիները:

Ա.Աղասյանն ընդգրկվել է «Գրականության և արվեստի բնագավառում արվեստի ոլորտի ՀՀ պետական մրցանակների շնորհման» (2009), «Հումանիտար և հասարակական գիտությունների բնագավառում ՀՀ պետական մրցանակների շնորհման» (2011, 2013, 2015) և «Հանրապետության Նախագահի մրցանակների շնորհման» արվեստի (2006-2009) հանձնախմբերում: Նա ՀՀ ԳԱԱ գիտահրատարակչական խորհրդի, ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքի բյուրոյի անդամ է, ՀՀ նկարիչների միության վարչության անդամ: Ընդգրկված է ՀՀ ԳԱԱ փորձագիտական ազգային բյուրոյի, Հայաստանի ազգային պատկերասրահի, Երևանի գեղարվեստի պետական ակադեմիայի, Հայաստանի ժողովրդական արվեստի, ինչպես նաև Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտի, Մարտիրոս Սարյանի ու Երվանդ Քոչարի թանգարանների գիտական խորհուրդների, ՀՀ ԳԱԱ «Հայկական հանրագիտարանի» գիտահրատարակչական խորհրդի, ՀՀ ԳԱԱ «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», «Բանբեր հայագիտության» և «Գիտության աշխարհում», ՀՀ նկարիչների միության «Կերպարվեստ» հանդեսների, «Կանթեղ» գիտական պարբերականի, Ստեփանակերտի (ԼՂՀ) «Մեսրոպ Մաշտոց» համալսարանի «Լրատու» գիտական հոդվածների ժողովածուի խմբագրական խորհուրդների կազմում:

Գիտական և գիտակազմակերպական ծանրակշիռ վաստակի համար Ա.Աղասյանն արժանացել է ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործչի պատվավոր կոչման (2008), պարգևատրվել ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության «Ոսկե հուշամեդալով» (2008) և ՀՀ մշակույթի նախարարության «Ոսկե մեդալով» (2008), ՀՀ ԳԱԱ Վաստակագրով (2016):

Շնորհավորելով բազմավաստակ արվեստաբան և գիտության հմուտ կազմակերպիչ Ա.Աղասյանին՝ մաղթում ենք նրան քաջառողջ կյանքի երկար տարիներ և գիտական նորանոր նվաճումներ, իսկ նրա ղեկավարած ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտին՝ հետագա առաջընթաց ու անկասելի վերելք: